

Wstęp

Napisanie biografii profesora Kazimierza Ajdukiewicza (1890–1963), wielkiego logika i filozofa polskiego, który w latach 1948–1952 był dwukrotnie rektorem Uniwersytetu Poznańskiego, jest zadaniem o dużym stopniu trudności. Jego niekwestionowanym, ogromnym zasługom dla rozwoju tych dyscyplin naukowych towarzyszyło także duże zaangażowanie na polu organizacyjnym i społecznym. Był przy tym osobowością niezwykłą – człowiekiem niezłomnym i odważnym, wybitnym uczonym pełnym pasji, myślicielem radykalnym i niezwykle rzetelnym.

Praca ma układ chronologiczno-problemowy. W rozdziale pierwszym – obejmującym lata 1890–1914, czyli okres od urodzenia w Tarnopolu do wybuchu I wojny światowej, została przedstawiona najbliższa rodzina przyszłego rektora Uniwersytetu Poznańskiego (UP), jego rodzice, dziadkowie oraz rodzeństwo. Omówiono krótko kolejne etapy edukacji Ajdukiewicza: najpierw uczęszczanie do szkoły powszechnej w Krakowie (1896–1899) oraz do lwowskiego gimnazjum (1901–1908) zakończone zdaniem matury z wyróżnieniem, a następnie studia na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (1908–1912), które zostały zwieńczone uzyskaniem stopnia doktora filozofii na podstawie rozprawy napisanej pod kierunkiem Kazimierza Twardowskiego oraz wyjazd na uniwersytet w Getyndze (1913–1914), gdzie uczęszczał na zajęcia Davida Hilberta, Leonarda Nelsona, Edmunda Landaua, Edmunda Husserla i Adolfa Reinacha. Rozdział drugi jest poświęcony udziałowi Ajdukiewicza w trzech wojnach – od chwili powołania do korpusu artylerii w armii austriackiej, początkowo w Wiedniu i w Krakowie wraz z okresem służby w forcie Verle, usytuowanym na ówczesnej granicy austro-węgierskiej, poprzez wstąpienie do wojska polskiego w 1918 r. i dowodzenie pociągiem pancernym w trakcie wojny polsko-ukraińskiej, a także ochotniczy udział w wojnie polsko-bolszewickiej w pułku artylerii górskiej od lipca do listopada 1920 r. Niezwykły intensywny i twórczy okres międzywojenny w życiu Ajdukiewicza – obejmujący wytężoną aktywność akademicką na Uniwersytecie Lwowskim

oraz na Uniwersytecie Warszawskim, publikację podstawowych prac (w szczególności w czasopiśmie „Erkenntnis”), udział w międzynarodowych i ogólnopolskich kongresach filozoficznych – jest omówiony w rozdziale trzecim. Zawiera on również zwięzłą prezentację m.in. takich koncepcji, jak radykalny konwencjonalizm, dyrektywalna koncepcja znaczenia oraz program epistemologii semantycznej. W rozdziale czwartym zostały przedstawione dramatyczne losy Ajdukiewicza w czasie II wojny światowej bezpośrednio po rozpoczęciu działań wojennych i zajęciu Lwowa przez Armię Sowiecką, następnie pod okupacją niemiecką (1941–1944) i w trakcie drugiej okupacji sowieckiej (od lipca 1944 r.), aż do przyjazdu do Poznania w 1945 r. Przez cały ten okres Ajdukiewicz był zatrudniony na Lwowskim Państwowym Uniwersytecie im. Iwana Franki oraz jako docent fizyki w Państwowym Instytucie Medycznym we Lwowie, także brał aktywny udział w tajnym nauczaniu, utrzymywał się z udzielania prywatnych lekcji, pracował również jako księgowy w rzeźni miejskiej. Cały rozdział piąty jest poświęcony pobytowi Ajdukiewicza w Poznaniu i jego pracy na Uniwersytecie Poznańskim – w szczególności okresowi 1948–1952, gdy został on powołany na stanowisko rektora. Omówiona została zarówno jego działalność naukowa (w tym utworzenie katedry logiki oraz swoistego imperium logicznego – liczniego grona wybitnych naukowców, pracujących twórczo we wszystkich dziedzinach szeroko rozumianej logiki, obejmującej logikę formalną, semiotykę logiczną i metodologię nauk oraz renomowanego – ukazującego się do dziś – czasopisma „*Studia Logica*”), jak i dydaktyczna oraz organizacyjna. Na podstawie niepublikowanych dotąd materiałów przedstawiono szczególny stosunek ówczesnych władz państwowych do Ajdukiewicza jako profesora oraz rektora Uniwersytetu Poznańskiego. W szczególności z tej dość nietypowej perspektywy opisano pokrótkę również spotkania z Adamem Schaffem. Rozdział szósty jest poświęcony ostatniemu etapowi życia Ajdukiewicza, który spędził głównie w Warszawie. Był to – z jednej strony – okres największego uznania jego dorobku, obfitujący w zaproszenia na wykłady i odczyty na najlepszych uniwersytetach w Europie oraz Stanach Zjednoczonych. Z drugiej strony okazuje się, iż był to zarazem jednak czas głębokich rozczarowań i gorzkich podsumowań własnego życia. Ajdukiewicz nawet na emeryturze bardzo intensywnie pracował, udzielając się aktywnie w polskim środowisku filozoficznym, jak również jako członek międzynarodowych gremiów naukowych. Jego nagła śmierć zaskoczyła wszystkich i przerwała pracę nad ostatnimi koncepcjami oraz nad pośmiertnie wydaną książką *Logika pragmatyczna* – zredagowaną ostatecznie przez Halinę Mortimer i Klemensa Szaniawskiego, niezwykle oryginalnym podręcznikiem logiki. Wspomniany rozdział kończy relacją

z pogrzebu oraz oficjalnych uroczystości zorganizowanych jeszcze w 1963 r. dla uczczenia pamięci Kazimierza Ajdukiewicza. Rozdział siódmy zawiera zwięzłą prezentację losów spuścizny Ajdukiewicza po 1963 r. oraz szereg przykładów stanowiących ilustrację recepcji jego koncepcji w Polsce i na świecie. Zostały wymienione i pokrótko omówione przekłady najważniejszych prac m.in. na język angielski, francuski, hiszpański, portugalski. W rozdziale tym przedstawiono także wybrane niektóre spośród wydarzeń związanych z dziedzictwem Ajdukiewicza z okresu pięćdziesięciu lat po jego śmierci – od 1964 aż do 2014 r. W zakończeniu autorzy podjęli próbę podsumowania życia i działalności mistrza polskiego stylu filozofowania oraz ważnego i – jak się wydaje – zachowującego nadal aktualność przesłania Ajdukiewicza. Zebrana bibliografia zawiera wszystkie jego prace, które ukazały się drukiem, ich przekłady oraz publikacje, dotyczące jego życia oraz dzieł, dostępne w wielu językach.

W pracy nad biografią wykorzystaliśmy przede wszystkim źródła archiwalne, w tym zasoby: Archiwum Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie (Archiwum Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Archiwum Janiny i Tadeusza Kotarbińskich, rkps U594-603), Archiwum Polskiej Akademii Nauk (Materiały Kazimierza Ajdukiewicza, III-141), po raz pierwszy Archiwum Poznańskiego Oddziału Towarzystwa Filozoficznego (Korespondencja ogólna (od 1 stycznia 1939 r.), Korespondencja dotycząca „Biblioteczki Filozoficznej”, Korespondencja ogólna (od 1 stycznia 1935 do 31 grudnia 1938 r.), Korespondencja ogólna (od 1 stycznia 1930 do 31 grudnia 1934 r.), Korespondencja z wydawnictwami i drukarniami, Korespondencja dotycząca „Studia Philosophica” (do 30 czerwca 1936 r.), Korespondencja dotycząca „Studia Philosophica” (od 1 lipca 1936 r.), Księga korespondencyjna Polskiego Towarzystwa Filozoficznego), Instytutu Pamięci Narodowej (Oddział w Poznaniu oraz w Warszawie), Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (spuścizna prof. Andrzeja Tomczaka, Materiały Marii i Kazimierza Ajdukiewiczów). Pragniemy podkreślić, iż większa część owych bezcennych materiałów – w tym również zdjęć, które zamieściliśmy w niniejszej biografii – jest publikowana po raz pierwszy.

Wiele zawdzięczamy rozmowom z osobami z rodziny Kazimierza Ajdukiewicza oraz z byłymi studentami, pamiętającymi profesora, co znalazło swoje odbicie w narracji.

Starano się naszkicować portret Kazimierza Ajdukiewicza, opierając się na faktach z jego pracowitego życia, które udało się ustalić na tyle, na ile pozwalał na to stan źródeł. Ze względu na nieustannie rosnącą liczbę omówień

i opracowań, zawierających niejednokrotnie istotne rozwinięcia dokonań Kazimierza Ajdukiewicza, proponujemy łaskawemu Czytelnikowi, by potraktował nasze ujęcie jako próbę uzupełnienia oraz utrwalenia obrazu i pamięci o tym wyjątkowym i wybitnym polskim logiku i filozofie – innymi słowy, jak głosi tablica pamiątkowa w Instytucie Filozofii UAM w Poznaniu, o *twórcy podstaw współczesnej filozofii, logiki i metodologii nauk*.

Projekt został współfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr UMO-2012/04/S/HS1/00284.

*

Chcielibyśmy podziękować serdecznie w tym miejscu wielu osobom.

Panu Profesorowi Andrzejowi Tomczakowi dziękujemy za życzliwą pomoc, za wszystkie bardzo cenne informacje oraz przede wszystkim za zgodę na udostępnienie nam jego spuścizny zdeponowanej w Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu – zbiorów archiwalnych Marii i Kazimierza Ajdukiewiczów. To z tych właśnie zasobów pochodzą najciekawsze fotografie tej biografii oraz wiele unikatowych dokumentów. Nie ukrywamy, że od Pana Profesora dowiedzieliśmy się o wielu faktach związanych z życiem Kazimierza Ajdukiewicza, które nigdy nie zostały spisane – nie ma ich w żadnych archiwach.

Panu Robertowi Nowickiemu z Poznańskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej za cierpliwość, rzetelność i wyrozumiałość w czasie wszystkich miesięcy naszych poszukiwań – to właśnie dzięki niemu dotarliśmy do unikatowych dokumentów, które wykorzystaliśmy w niniejszej biografii.

Panu Łukaszowi Ratajczakowi z archiwów Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk za miłą współpracę oraz udostępnienie niepublikowanych dotąd listów Kazimierza Ajdukiewicza do Tadeusza Kotarbińskiego oraz wszystkim pracownikom Archiwów Polskiej Akademii Nauk, z którymi spotkaliśmy się w trakcie pracy nad biografią.

Serdecznie dziękujemy Panu Krzysztofowi Margasińskiemu za fachową pomoc przy pisaniu rozdziału o udziale Ajdukiewicza w I wojnie światowej, wojnie polsko-ukraińskiej oraz wojnie polsko-bolszewickiej, a także za liczne konsultacje oraz za udostępnienie zdjęć pociągu pancernego „Odsiecz”.

Panu Profesorowi Andrzejowi Wiśniewskiemu dziękujemy za cenną информацию o zasobach archiwalnych Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Filozoficznego oraz Panu Profesorowi Krzysztofowi Brzechczynowi, przewodniczącemu Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, za udostępnienie materiałów archiwalnych z lat 1918–1939.

Dziękujemy także Panu Profesorowi Romanowi Murawskiemu za poświęcony czas i udostępnienie ekspozycji niektórych elementów wyposażenia gabinetu Ajdukiewicza na Wydziale Matematyki i Informatyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Słowa podziękowań kierujemy do Pana Profesora Edwarda Jelińskiego, którego cenne i wnikliwe uwagi recenzyjne istotnie wpłynęły na ostateczny kształt pracy.

Dziękujemy Panu Profesorowi Przemysławowi Hauserowi i Panu Profesorowi Tomaszowi Schrammowi za wskazówki i pomoc w dotarciu do niektórych źródeł oraz merytoryczne uwagi dotyczące treści jeszcze na etapie maszynopisu pracy, a przede wszystkim za zaproszenie nas do udziału w poszerzaniu serii „Biografie Rektorów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu”, której są redaktorami naukowymi.

Dziękujemy Rektorowi Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Profesorowi Bronisławowi Marciniakowi za patronat oraz sfinansowanie wydania kolejnego tomu serii „Biografie Rektorów UAM”.

W trakcie przygotowania tej biografii mieliśmy zaszczyt wystąpić wielokrotnie z wykładami poświęconymi Ajdukiewiczowi i jego dorobkowi naukowemu. Dzięki zaproszeniu ze strony Benemérita Universidad Autónoma de Puebla w czerwcu i październiku 2013 r. mogliśmy niejako uczcić 50-lecie jego śmierci w ramach serii konferencji w Meksyku. Specjalne podziękowania kierujemy do Profesora Juana Manuela Camposa Beníteza, dzięki któremu poznaliśmy wydania hiszpańskojęzyczne prac Ajdukiewicza, Adama Schaffa oraz zapoznaliśmy się z pełną panoramą recepcji dokonań filozoficznej szkoły lwowsko-warszawskiej w Meksyku. Podziękowania kierujemy również do Profesora José Vargueza Ambrosia oraz Profesora Enrique Durána Cahuicha z Meksyku.

Profesor Jean-Yves Béziau zaprosił nas z wykładami poświęconymi Ajdukiewiczowi na Universidad Federal de Rio de Janeiro, a Pani Profesor Olga Pombo – do Centro de Filosofia das Ciências da Universidade de Lisboa (CFCUL).

Dziękujemy wszystkim osobom, których nie sposób wymienić w tym miejscu, ale które przyczyniły się do powstania tej biografii. Jesteśmy bardzo wdzięczni za wszelki przejaw życzliwości oraz w każdym z tych przypadków – za całkowicie bezinteresowną pomoc. Zapewniamy, że pamiętamy o nich wszystkich.